

บทที่ 2

กรอบแนวคิดในการวิจัยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ เป็นการทบทวนกรอบแนวคิดในการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย แนวคิดเรื่องวาทกรรมและการวิเคราะห์นโยบายเชิงวิพากษ์ ข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีของสำนักสังคมวิทยาสิ่งแวดล้อม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 วาทกรรมและการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะเชิงวิพากษ์

แนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะเชิงวิพากษ์ คือ แนวคิดเชิงวิพากษ์ของ Habermas (1987 cited by Fischer, 2003a, p. 35) และแนวคิดเรื่องวาทกรรม(discourse) ของ Foucault (1972,1973,1977,1980 ,1984 cited by Fischer, 2003a, p. 37)

ภายใต้แนวคิดเชิงวิพากษ์ของ Habermas อำนาจ(power)ไม่ใช่เรื่องของการควบคุมหรือการครอบงำคนอื่น ๆ ในสังคม ผ่านการขบเคี้ยวหรือการขู่ข่ม หรือ การจัดการด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แต่ยังมีอำนาจแบบอื่นๆ ได้แก่ อำนาจในการสื่อสาร (communicative power)หรือการสื่อสารที่สามารถสร้างความเห็นพ้องหรือฉันทามติ(consensual communication) สรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม หรือแม้แต่สิ่งที่เรียกว่า 'ข้อเท็จจริง' (fact) จึงถูกสร้างหรือกำหนดขึ้นโดยมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่ได้รับการยอมรับ มากกว่าที่จะเป็นจริงโดยตัวมันเอง (Habermas ,1972 อ้างถึงในไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ,2545 ก. , น. 40-41)

การเมืองจึงเป็นเรื่องของการสร้างความหมายให้กับสิ่งต่างๆ โดยคนในสังคมผ่านภาษา ความหมายหนึ่งๆ ในสังคม จึงเป็นผลผลิตของปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในสังคม โดยมีภาษาเป็นพลังขับเคลื่อนที่ทรงอำนาจในทางการเมือง

กระบวนการนโยบายจึงเป็นการช่วงชิงสัญลักษณ์(symbols)และการจำแนกแจกแจง (categories) ในการนิยามปัญหาที่แตกต่างกัน เพราะสัญลักษณ์และการจำแนกแจกแจงต่างๆ จะเป็นตัวกำหนดตัวแสดงการเมืองและนโยบาย (Maynard –Moody & Kelly,1993 cited by Fischer, 2003, p. 71) การตัดสินใจนโยบายหนึ่งๆ จึงเป็นเรื่องของการต่อสู้ระหว่างตัวแสดงการเมืองในสังคม เพื่อช่วงชิงวาทกรรมในการนิยามปัญหา (discursive struggle over

definition) เพราะการนิยามปัญหา หรือการให้ความหมายแบบหนึ่งๆกับปัญหาในสังคมจะนำไปสู่ ภาคปฏิบัติการณ์หนึ่งๆ (Stone, 1988 cited by Fischer, 2003a)

นโยบายสาธารณะจึงเป็นผลผลิตทางสังคม หรือสิ่งประกอบสร้างทางสังคม (social construction) การวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ ในฐานะที่เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมจึงต้อง ให้ความสำคัญกับกระบวนการกำหนดวาระนโยบาย และการนิยามปัญหา (policy agenda – setting process and problem definition) ใน 2 ประเด็น

ประเด็นแรก คือ ต้องพิจารณาว่า แนวความคิดหนึ่งๆ ถูกสร้างขึ้นอย่างไร ถูกทำ ความเข้าใจ และตีความว่าเป็นปัญหาสังคม (social problem) หรือเป็นปัญหานโยบาย (policy problem) อย่างไร

ประเด็นที่สอง คือ ต้องพิจารณาว่า ปัญหานั้นๆ ถูกหยิบยกไปเป็นประเด็นทางการเมือง หรือ นโยบายทางการเมือง หรือนโยบายสาธารณะอย่างไร โดยจะต้องศึกษาถึงอุดมการณ์และค่านิยมที่ซ่อนอยู่ภายใต้ การนิยามปัญหา และนโยบายในการแก้ปัญหา เพราะนโยบายที่กำหนดขึ้นเพื่อจัดการกับปัญหาที่นิยามขึ้นทำ ให้ตัวแสดงการเมืองหนึ่งๆ มีอำนาจหน้าที่และอำนาจ (authority and power)

แนวคิดเชิงวิพากษ์ของ Foucault เห็นว่า อำนาจการเมือง (political power) ไม่ใช่ เรื่องของชนชั้นนำที่มีอำนาจครอบงำ หรืออำนาจที่สถิตอยู่ที่ศูนย์กลางของอำนาจที่หนึ่งๆใด เช่น รัฐ แต่อำนาจกระจายอยู่ทั่วไปในทุกมิติของความสัมพันธ์ในสังคม ในรูปของวาทกรรม (discourse) ที่กำหนด ความคิด หรือการกระทำ หรือแม้แต่ตัวตนทางสังคม (social subject) หรือแม้แต่สิ่งที่เรียกว่า ความจริง (truth) หรือความรู้ในสังคม

ความจริง และความรู้ จึงเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น ภายใต้วาทกรรมชุดหนึ่ง ใน บริบทสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ วาทกรรมจึงเป็นอำนาจแบบหนึ่ง (discourse as power)

ภายใต้แนวคิดเรื่องวาทกรรม สรรพสิ่งในสังคม ไม่มีสิ่งใดชัดเจนในตัวของตนเอง (self evidence) แต่ถูกทำให้ชัดเจนผ่านมาตรฐาน กฎเกณฑ์ หรือเงื่อนไขบางชนิด สิ่งที่เกี่ยวข้องว่า เหตุการณ์ (event) และการทำให้เป็นประเด็นปัญหา (problematization) จึงเป็นเรื่องของการสร้าง หรือสถาปนาขึ้น ของวาทกรรม (the event of discourse) ความรู้และภาคปฏิบัติการณ์ของวาทกรรม (discursive practice) จึงเป็นมิติหนึ่งของการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง

ในทัศนะของการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะเชิงวิพากษ์ ปัญหาสังคม (social problem) ประกอบด้วยข้อเท็จจริง หรือข้อมูลเชิงประจักษ์ กับความหมายเชิงสังคม และอุดมการณ์ของตัวแสดงที่ เกี่ยวข้อง

การกำหนดวิธีการในการแก้ปัญหาสังคม หรือนโยบายสาธารณะ (public policy) หรือภาคปฏิบัติการทางการเมือง (political action) จึงเกิดจากวาทกรรมที่มีอำนาจในการครอบงำ (hegemonic discourse) หรือวาทกรรมที่ติดอยู่กับสถาบันต่างๆ เช่น ทุนนิยมเสรี หรือกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

วิธีวิทยา (methodology) ของการวิเคราะห์นโยบายเชิงวิพากษ์ จึงต้องวิเคราะห์ให้เห็นถึงวาทกรรมที่นำไปสู่การนิยามปัญหา นโยบาย การกำหนดนโยบาย และภาคปฏิบัติการทางการเมือง

แต่เนื่องจากความหมายของวาทกรรม มีความหลากหลายมาก จนไม่สามารถหาคำนิยามที่เฉพาะเจาะจงได้ (Fischer, 2003, p.73) เช่น Howarth (2002 cited by Fischer, 2003, p. 73) นิยามวาทกรรมว่า หมายถึง ระบบของความหมายหนึ่งๆ ที่นำไปสู่การนิยามความหมายของตัวตน หรือวัตถุวิสัยต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับในช่วงเวลาหนึ่ง ดังนั้น ความหมายของตัวตนและสรรพสิ่งต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบของความหมายในช่วงเวลาหนึ่งๆ

เป้าหมายของการวิเคราะห์วาทกรรม ในความหมายนี้ จึงต้องการแสดงให้เห็นว่า สรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม ถูกประกอบสร้างโดยสังคมอย่างไร และส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไร

Hajer (1995a , 1995 b.) นิยามวาทกรรมว่า หมายถึงชุดของความคิด แนวความคิด หรือการจำแนกแฉกแฉงที่ถูกผลิตขึ้น ผลิตซ้ำ และเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างความหมายให้กับความสัมพันธ์เชิงสังคม และความสัมพันธ์เชิงกายภาพ

Dryzek (2005) นิยามวาทกรรมว่า หมายถึง วิธีการในการรับรู้โลกแบบหนึ่งๆ ร่วมกันของคนในสังคม วาทกรรมจึงสร้างความหมาย และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่างๆ การวิเคราะห์วาทกรรมสิ่งแวดล้อม (environmental discourse) ของ Dryzek จึงเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบ (element) ของวาทกรรม และอำนาจของวาทกรรมที่ส่งผลกระทบต่อมิติต่างๆ (the effect of the discourse)

การนิยามความหมายของวาทกรรมที่แตกต่างกัน ทำให้การวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) มีจุดเน้นของการวิจัยที่แตกต่างกัน Phillips & Hardy (2002) ได้รวบรวมการนำวิธีวิทยาว่าด้วยการวิเคราะห์วาทกรรม ไปใช้ในการวิจัยเชิงประจักษ์ในกรณีต่างๆ (empirical studies) พบว่า มีแนวคิดที่สำคัญ 2 มิติ คือ

มิติแรก คือ มิติที่เน้นการประกอบสร้างวาทกรรม โดยเห็นว่า วาทกรรมถูกประกอบสร้างโดยตัวบท (text) หรือชุดของตัวบทต่างๆ ขณะเดียวกัน วาทกรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งของ

บริบทสังคม (social context) การวิเคราะห์วาทกรรมในมิตินี้ จึงเน้นความสัมพันธ์ระหว่างชุดของความคิด (text) และบริบทสังคม (social context) ในการประกอบสร้างวาทกรรมหนึ่งๆ

มิติที่สอง คือ มิติที่เน้นพลวัตของอำนาจ (power dynamic) ประกอบด้วยการศึกษาเชิงการประกอบสร้าง (constructivist studies) หรือกระบวนการทางสังคมในการประกอบสร้างความเป็นจริงในสังคม (social reality) และการศึกษาที่เน้นการวิพากษ์การทำงานของวาทกรรม (critical studies) ในฐานะที่เป็นอำนาจแบบหนึ่ง

ภายใต้แนวคิดทั้ง 2 มิติดังกล่าว พบว่า สามารถจำแนกแนวทางการศึกษา ออกเป็น 4 แนวทาง ได้แก่

2.1.1 การวิเคราะห์ภาษาที่ใช้ในสังคม (Social Linguistic Analysis)

จุดเน้นของการวิเคราะห์อยู่ที่การตีความภาษาที่ใช้ หรือชุดของความคิดในการประกอบสร้างปรากฏการณ์หนึ่งๆ ในสังคม ตัวอย่างการวิเคราะห์แนวนี้ ได้แก่

งานของ Macnaghten (1993 cited by Phillips & Hardy, 2002, pp. 33, 38) ศึกษาการช่วงชิงการนิยามความหมายของคำว่า ‘ธรรมชาติ’ (nature) ผ่านงานเขียนต่างๆ โดยเฉพาะเอกสารการวางแผนเพื่อจัดการกับปัญหาขยะในท้องถิ่น ‘ธรรมชาติ’ ในฐานะสิ่งประกอบสร้างทางสังคม (social construction) จึงมีความหมายที่แตกต่างกันไปตามการนิยามของผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ (outcome) ที่ตนเองต้องการ ความหมายของธรรมชาติจึงประกอบด้วยวาทกรรมชุดต่างๆ เกี่ยวกับธรรมชาติ (discourses of nature)

งานของ Scott (1999 cited by Forsyth, 2003a, p. 82) กับการวิเคราะห์ภาษา (linguistic analysis) ที่ใช้ในเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับเขตป่าร้อนชื้น (tropical rainforest) ในฐานะที่เป็นวาทกรรมของนักวิทยาศาสตร์ (scientific discourse) พบว่า มีการใช้คำนี้ในความหมายที่แตกต่างกัน ในแต่ละกลุ่มของตัวแสดงการเมือง ความหมายที่แตกต่างกัน สะท้อนค่านิยมของมนุษย์ (human valuation) ที่แตกต่างกันเกี่ยวกับป่า การวิจัยดังกล่าว ต้องการสะท้อนให้เห็นว่าวาทกรรมของนักวิทยาศาสตร์ อาจละเลยมิติของความหลากหลายในพื้นที่ นอกจากนั้น ข้อสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ อาจนำไปสู่นโยบายที่จำกัดทางเลือกในการใช้พื้นที่ของคนในพื้นที่ นโยบายที่กำหนดขึ้น จึงอาจเป็นนโยบายที่ไม่เป็นธรรมกับคนในพื้นที่เป็นต้น

2.1.2 การวิเคราะห์บริบทสังคมและตีความวาทกรรม (Interpretive Structuralism)

จุดเน้นของการวิเคราะห์ คือ การตีความความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคม (social context) และวาทกรรม เช่น การศึกษาของ Hirsch (1986 cited by Phillips & Hardy, 2002) เกี่ยวกับวาทกรรมว่าด้วยการเข้าครอบงำกิจการ (take over discourse) ที่มีความหมายแตกต่างกันในช่วงเวลา 20 ปี การวิเคราะห์แนวนี้ ช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงระดับมหภาค (macro changes) ในช่วงเวลาหนึ่งๆ เป็นต้น

2.1.3 การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis)

จุดเน้นของการวิเคราะห์อยู่ที่การวิพากษ์อำนาจของวาทกรรมที่กำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม หรือตำแหน่งแห่งที่ของตัวแสดงต่างๆ ในสังคม เช่น การศึกษาของ Forsyth (2003) ที่ศึกษาการประกอบสร้างความรู้ด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม และวิพากษ์อำนาจของวิทยาศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม (The Politics of Environmental Science) การวิพากษ์การช่วงชิงทางการเมืองเพื่อนิยามทรัพยากรของโลก (Political Struggle for the Global Commons) ผ่านการนิยามความหมาย และวาระนโยบายระดับโลก เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) ซึ่งทำให้ผู้เชี่ยวชาญระดับโลก (global expert) มีบทบาทในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ทั่วโลก (Goldman, 1998) เป็นต้น

2.1.4 การวิเคราะห์ภาษาเชิงวิพากษ์ (Critical Linguistic Analysis)

เป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ชุดของความคิด ชุดใดชุดหนึ่ง (individual text) โดยเน้นที่การวิพากษ์อำนาจที่เป็นสภาพแวดล้อมของชุดความคิดนั้น เช่น การศึกษาของ Hajer (1995 a, 1995 b.) ที่ใช้การวิเคราะห์วาทกรรมนโยบาย (discursive policy analysis) กรณีศึกษา การนิยามปัญหาฝนกรด (acid rain) และการตีความเพื่อกำหนดเป็นนโยบายของประเทศต่างๆ เปรียบเทียบระหว่างประเทศอังกฤษ และประเทศเนเธอร์แลนด์ เป็นการวิเคราะห์ภายใต้แนวคิดที่ว่า ปัญหาวิกฤติของระบบนิเวศ เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม ภายใต้วาทกรรมหลัก คือ การพัฒนาที่มีมิติของการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ (ecological modernization) ซึ่งประกอบด้วยตัวบทต่างๆ (text) โดยปัญหาฝนกรด เป็นหนึ่งในตัวบท (acid rain as text) ของวาทกรรมดังกล่าว

ขณะที่ตัวบทดังกล่าวถูกตีความ เพื่อนิยามปัญหา นโยบาย และนโยบายในการจัดการกับปัญหาที่แตกต่างกันในแต่ละบริบทสังคม เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การแบ่งแนวทางในการวิเคราะห์ดังกล่าว ไม่ได้หมายความว่า การวิเคราะห์วาทกรรมจะอยู่ภายในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง การวิเคราะห์วาทกรรมอาจใช้การผสมผสานหลายแนวทางเข้าด้วยกัน

2.2 แนวคิดสังคมวิทยาสิ่งแวดล้อมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

องค์ความรู้ของสังคมวิทยา (sociology) มีฐานคิดที่สำคัญว่า ปรัชญาการณต่างๆ ในสังคม มีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์ในสังคม (social relationship) ปรัชญาการณในสังคม จึงไม่ใช่สิ่งที่เป็นธรรมชาติ หรือสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

แนวคิดสังคมวิทยาสิ่งแวดล้อม (environmental sociology) จึงเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาปรัชญาการณด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่เป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ในสังคม (social nature)

การศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อม ภายใต้แนวคิดสังคมวิทยาสิ่งแวดล้อม มีข้อถกเถียงของสำนักคิดต่างๆ ที่สำคัญ (key debates) 4 ประเด็น คือ 1.ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมคืออะไร เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว 2.เรารู้ว่ามีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร 3.อะไรคือปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยคำตอบมุ่งไปที่ระบบทุนนิยมและการกระบวนการสร้างธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ 4.เราจะจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างไร (Lockie, 2004, pp. 26 -42)

2.2.1 สิ่งแวดล้อมคืออะไร เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว

ประเด็นดังกล่าว เป็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระหว่างสำนักวัตถุนิยม (materialism) และสำนักประกอบสร้าง (constructivism)

ขณะที่สำนักวัตถุนิยมเห็นว่า ธรรมชาติ เป็นความเป็นจริงเชิงวัตถุวิสัยที่มีอยู่แล้ว (pre- given objective reality) และเป็นอิสระจากความรู้ หรือการกระทำต่างๆ ของมนุษย์

สำนักประกอบสร้างทางสังคม (social constructivist) ซึ่งมีต้นกำเนิดจากสังคมวิทยาของความรู้ (the sociology of knowledge) ที่มุ่งศึกษาว่า สรรพสิ่งต่างๆ (object) ในสังคม

ถูกตีความ หรือทำความเข้าใจด้วยทัศนะที่หลากหลายในแต่ละบริบทสังคมที่แตกต่างกันอย่างไร หรือในช่วงเวลาของประวัติศาสตร์อย่างไร (Berger & Luckmann, 1967) กลับเห็นว่า ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม ในความหมายว่า วิธีที่เราทำความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นความเข้าใจที่เกิดจากกระบวนการทางสังคมในการสร้างความรู้และสื่อสารความรู้นั้นๆ โดยที่ความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริง (reality) ถูกกำหนดโดยการจำแนกแฉกแฉงของมนุษย์ (human categories) ภายใต้ทฤษฎี โครงการต่างๆ ผลประโยชน์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ 'คำ' (term) หรือภาษาที่ใช้ในการอธิบายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงไม่ใช่สิ่งที่เป็นสากล ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั่วไป แต่เป็นการจำแนกขึ้นโดยค่านิยมทางสังคม (socially valued) ในสังคมหนึ่งๆ ทฤษฎีการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ในสังคม (social nature) ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา สถานที่ และกลุ่มคนในสังคม

ตัวอย่างคำและค่านิยมเกี่ยวกับ 'สภาพดั้งเดิมตามธรรมชาติ' (wildness) ซึ่งเป็นค่านิยมที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศตะวันตก ที่อิงอยู่กับหลักเกณฑ์ด้านวิทยาศาสตร์ 'สภาพดั้งเดิมตามธรรมชาติ' จึงไม่ใช่ความจริงสัมบูรณ์ (absolute truth) แต่เป็นเพียงผลผลิตทางสังคม (social convention) หรือเป็นความหมายที่เกิดขึ้นจากฉันทามติระหว่างกลุ่มเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม และนักวิทยาศาสตร์ ในช่วงเวลาหนึ่งๆ

Dryzek (2005) ได้ยกตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงความหมายของทฤษฎีการธรรมชาติและสภาพ เช่น วาฬ และพื้นที่ธรรมชาติที่ปัจจุบันเรียกว่า "พื้นที่ชุ่มน้ำ" ว่า

วาฬ (whale) ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นสัตว์ที่ถูกล่า เพื่อนำมาเป็นอาหาร ผลิตน้ำมัน นำขึ้นส่วนกระดูกมาผลิตด้ามมีด ในยุคนั้น หากมีใครพุดถึงสิทธิของวาฬที่จะอยู่อย่างเสรี และปลอดภัยจากการรุกรานของมนุษย์ คงเป็นเรื่องน่าขบขัน แต่ปัจจุบัน วาฬเป็นสัตว์ที่ได้รับการคุ้มครอง และการล่าวาฬ เป็นประเด็นการเมืองระหว่างประเทศที่สำคัญประเด็นหนึ่ง

พื้นที่ธรรมชาติ ที่มีลักษณะแฉะแฉะ มีน้ำท่วมขัง ที่ครั้งหนึ่งเคยเรียกว่า "ห้วย หนอง คลอง บึง หรือแอ่งน้ำ (swamps)" และคนในท้องถิ่นสามารถขุดลอกพื้นที่เหล่านี้เพื่อสนองตอบความต้องการของคนในพื้นที่ และรัฐบาลอาจจะสนับสนุนงบประมาณขุดลอก เพื่อให้เป็นแหล่งธรรมชาติเพื่อหาเลี้ยงชีพของท้องถิ่น แต่ปัจจุบันพื้นที่เดียวกัน กลับถูกเรียกว่า "พื้นที่ชุ่มน้ำ" (the wetland) ที่รัฐบาลต้องออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองพื้นที่ดังกล่าว ในฐานะที่เป็นถิ่นที่อยู่ของสัตว์ป่า เป็นพื้นที่ที่สร้างความมั่นคงให้กับระบบนิเวศน์ และช่วยดูดซับมลพิษต่างๆ

พื้นที่ธรรมชาติ หรือทรัพยากรธรรมชาติ จึงไม่ได้มีความเป็นธรรมชาติ หรือเป็นธรรมชาติอย่างที่เข้าใจกัน แต่ธรรมชาติมีความหมาย สถานะและบทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในแต่ละช่วงเวลา ทรัพยากรธรรมชาติ หรือพื้นที่ธรรมชาติ จึงเป็นวาทกรรม (discourse) หรือชุดของความคิดเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่ได้รับการยอมรับในสังคมหนึ่งๆ ในช่วงเวลาหนึ่งๆ เท่านั้น

การวิจัยภายใต้สำนักประกอบสร้างทางสังคม จึงเป็นการตั้งคำถามกับคำ หรือภาษา (term) ที่ใช้เพื่อเป็นตัวแทนของความเป็นจริง (reality) ว่า คำนั้น ถูกพัฒนาขึ้นอย่างไรเมื่อใด และโดยใคร เช่น คำว่า ภาวะทะเลทราย (desertification) เพื่อแสดงให้เห็นการที่ระบบพื้นที่แห้งแล้ง (dryland ecosystem) ที่ถูกทำลายอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการใช้พื้นที่ที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

2.2.2 ข้อถกเถียงว่าเรารับรู้ว่ามีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร

เป็นข้อวิพากษ์สำคัญหนึ่งของสำนักประกอบสร้างทางสังคม ภายใต้แนวคิดของสำนักสังคมวิทยาของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (The sociology of scientific knowledge) ที่เห็นว่า วิทยาศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่วิธีการหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีความเป็นกลางอย่างที่เข้าใจ เพราะกรอบการมองโลก (framing) แบบหนึ่งๆ มีอิทธิพลต่อการรวบรวมข้อมูล และภาษามีอิทธิพลต่อการนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อม (Forsyth, 2003, p. 80)

ในทัศนะของสำนักนี้ ปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อม เช่น ภาวะวิกฤติของระบบนิเวศ (ecological crisis) ปัญหาโลกร้อน ปัญหาระดับโอโซนในชั้นบรรยากาศ ฯลฯ ไม่ใช่ปรากฏการณ์ธรรมชาติ (natural phenomenon) แต่เป็นปรากฏการณ์ของวาทกรรม (discursive phenomenon) ไม่ได้หมายความว่า ปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมโลกไม่ได้เกิดขึ้นจริง ปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ส่งผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อม รวมทั้งวิถีชีวิตของมนุษย์จริง แต่การที่ปัญหาใดจะถูกหยิบยกมาเป็นวาระทางการเมือง (political agenda) และความรู้ชนิดใดที่จะถูกเชิดชูให้เป็นความรู้ในการกำหนดนโยบาย ในขณะที่เก็บกดความรู้อีกชนิดหนึ่งไว้นั้น เป็นกระบวนการที่เกิดจากการปะทะประสาน (articulation) ของปัจจัยต่างๆ ภายในบริบทสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางอำนาจการเมือง เศรษฐกิจ รวมทั้งวิถีชีวิต และวาทกรรมเชิงเทคนิควิทยาการ ที่เป็นกรอบกำหนดโลกทัศน์ วิธีคิดในการกำหนดปัญหา และแก้ไข ปัญหา หรือทางเลือกในการพัฒนา (Fischer & Black, 1995; Fischer & Hajer, 1999; Klans, 1996 ; Forsyth, 2003)

การประกอบสร้างปัญหาเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นด้วยวาทกรรม หรือเทคนิควิทยาการต่างๆ เป็นการทำงานของอำนาจที่แยกย่อยอย่างหนึ่ง เช่น การทำให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งๆ เป็นข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ ด้วยการใช้ภาษา หรืออุปลักษณ์ต่างๆ เพื่อให้ดูเหมือนว่าทัศนะนั้น มีความถูกต้อง หรือเป็นตัวแทนของความเป็นจริง (Forsyth, 2003, p. 80)

ภาษา จึงเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการรับรู้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (Dryzek, 2005) โดยที่การทำงานของภาษาเพื่อสร้างวาทกรรม เพื่อครอบงำการรับรู้ความจริงของคนในสังคม เป็นการทำงานผ่านอุปลักษณ์ (metaphor) และเรื่องเล่า (storyline) เรื่องหนึ่งๆ

สังคมจึงรับรู้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก หรือปัญหาวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมโลก เมื่อปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกหยิบยกมาเป็นวาระนโยบายระดับโลก ผ่านคำอธิบายของชุมชนนักวิทยาศาสตร์ หรือชุมชนผู้เชี่ยวชาญ (epistemic community) ที่ใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน อธิบายลักษณะของปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในโลก (Hajer, 1995, p. 15 ; Kanie & Haas, eds, 2004)

ตัวอย่างการศึกษาของ Hajer (1995b) เกี่ยวกับการนิยามปัญหา และสร้างการรับรู้เกี่ยวกับปัญหาวิกฤติการด้านสิ่งแวดล้อมของโลก จากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสภาพแวดล้อมของมนุษย์ (The United Nation of Conference on the Human Environment) ครั้งแรก ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ในปี ค.ศ. 1972 ที่กระทำผ่านภาพโลกที่ถ่ายจากอวกาศ จนนำไปสู่วาระทางการเมืองและนโยบายสาธารณะระดับโลก

ภาพโลกที่ถ่ายจากอวกาศ ทำหน้าที่เป็นอุปลักษณ์ (metaphor) ของแนวคิด และทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกรับรู้ในรูปของสัญลักษณ์ หรือภาพเสมือนจริง ที่ช่วยทำให้เห็นว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นภัยคุกคามที่เกินขีดความสามารถของโลกจะรองรับได้ และปัญหาดังกล่าว ได้นำไปสู่นโยบายว่าด้วยการลดจำนวนประชากร และจำกัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (limits to growth)

ตัวอย่างการศึกษาของ Hannigan (1995) พบว่า การที่ปัญหาใดจะถูกนิยามเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม และถูกหยิบยกมาเป็นวาระทางการเมือง (political agenda) จะต้องประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ 1. บทบาทของหน่วยงานด้านวิทยาศาสตร์ 2. บทบาทของกลุ่ม หรือสถาบันที่เป็นที่ยอมรับว่าสามารถเชื่อมโยงกลุ่มนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับนักวิทยาศาสตร์เข้าด้วยกัน 3. ความสนใจของสื่อมวลชนที่มีต่อปัญหานั้นๆ 4. การทำให้ปัญหาถูกรับรู้ในรูปของสัญลักษณ์ หรือเสมือนจริง 5. แรงจูงใจเชิงเศรษฐกิจที่จะได้รับจากการมีปฏิริยาตอบสนองต่อปัญหานั้นๆ และ 6. การพัฒนาสถาบันที่จะสนับสนุนความชอบธรรมของปัญหาที่นิยามขึ้นอย่างต่อเนื่อง

แม้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมจะเกิดขึ้นจริงในสังคม แต่หากไม่มีองค์ประกอบจากปัจจัยดังกล่าว ปัญหาดังกล่าวจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากสาธารณชน หรือแม้แต่จะนำประเด็นดังกล่าวมาเป็นวาระทางการเมือง

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะโลกร้อน (global warming) (Shackley et al.,1993 ; Wynne,1994 ; Kwa,1994 cited by Hajer 1995b, pp. 276-279) พบว่า ปัญหาโลกร้อน เกิดขึ้นจากการทำงานของคณะทำงานคณะหนึ่ง ในเวทีการประชุมระหว่างรัฐบาลประเทศต่างๆ ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ (International Intergovernmental Panel on Climate Change) ที่มีฐานคิดด้านวิทยาศาสตร์เป็นกรอบความคิดในการทำงาน ฉันทามติทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับปัญหาโลกร้อน จึงเป็นผลผลิตของตัวแสดง สถาบัน และเทคโนโลยีหนึ่งๆ เท่านั้น นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยอื่นๆ ที่ชี้ให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ และทุนวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย ที่เป็นปัจจัยนำไปสู่การประกอบสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก และข้อเสนอนโยบายในการแก้ปัญหาเชิงเทคนิค (technical solution) หรือการแทรกแซงทางการเมือง

2.2.3 อะไรคือปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม

เป็นข้อถกเถียงและคำถามของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy) และสำนักนิเวศวิทยาการเมือง (political ecology) หรือสำนักภูมิศาสตร์การเมือง (political geography) โดยเห็นว่า ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ มีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม

ภายใต้แนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง มีความสัมพันธ์กันระหว่างระบบนิเวศกับเศรษฐศาสตร์การเมือง (Maddock, 2001) จุดเน้นของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง คือ เห็นว่า ทุนนิยม (capitalism) มีแรงจูงใจที่ไม่ให้ความสนใจ หรือละเลยต้นทุนทางสังคม หรือปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิต (externality)

ภายใต้กรอบแนวคิดที่การเมือง หมายถึง โครงสร้างอำนาจภายใต้สถาบันทางการเมือง เช่น รัฐบาล กฎหมาย นโยบายสาธารณะ เป็นต้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นประเด็นในทางการเมือง ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่จะเข้าถึงอำนาจในการตัดสินใจนโยบายสาธารณะ หรือการจัดสรรทรัพยากร หรือผลประโยชน์ทางการเมืองในสังคม ภายใต้โครงสร้างอำนาจการเมืองที่ดำรงอยู่ ข้อถกเถียงที่สำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง

สนใจ จึงอยู่ที่กลไกการขยายอำนาจรัฐในรูปแบบของนโยบาย กฎหมาย และภาคปฏิบัติการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ระดับต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อการใช้และการจัดการทรัพยากร รวมทั้งกลไกตลาดที่เชื่อมโยงกับกลไกรัฐ เพื่อสร้างความได้เปรียบในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ

ตัวอย่างการศึกษาการเมืองและนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศต่างๆ ในเอเชียแปซิฟิก ซึ่งรวมทั้งประเทศไทย ของ Maddock (2001) พบว่า ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศต่างๆ เป็นผลมาจากเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ถูกกำหนดโดยโครงสร้างในระดับโลก หรือระบบทุนนิยมโลก ทำให้ประเทศไทยใช้นโยบายส่งเสริมการส่งออก เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาและเพิ่มรายได้ประชาชาติอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม โครงสร้างในระดับโลก หรือระบบทุนนิยมโลก จะส่งผลกระทบต่อ นโยบาย ตัวแสดงนโยบาย และองค์ความรู้ในการกำหนดนโยบายอย่างไร ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านโครงสร้างการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของประเทศ (national environmental governance) หรือความสัมพันธ์ทางอำนาจของสถาบันหรือกลุ่มต่างๆ ในสังคม

ภายใต้แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง Hirsh (1993) วิเคราะห์ปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม บนฐานของการต่อสู้ ชวงชิงอำนาจทางการเมือง หรือทรัพยากรทางการเมืองระหว่างชนชั้น (class) พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ นโยบายส่งเสริมการส่งออก นำไปสู่ปัญหาทางการเมือง ในรูปของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาการชวงชิงทรัพยากรธรรมชาติ (competition over resource) ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม เช่น การต่อต้านนายทุนค้าไม้ของชาวบ้านในภาคเหนือ เป็นต้น ปัญหาดังกล่าว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญ นั่นคือ ทำให้เกิดพันธมิตรระหว่างชนชั้นกลางในเมืองกับเกษตรกรในชนบท เพื่อปลูกเร้ากระแสอนุรักษ์นิยม (environmentalism) โดยมุ่งไปที่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตดั้งเดิม รวมทั้งการต่อต้านระบบราชการและทุนนิยม

การศึกษาของสันติ จิยะพันธ์ (2539) ที่ศึกษาพลวัตของประชาชนและกระบวนการต่อสู้เพื่อแบ่งปันผลประโยชน์ทางการเมือง ผ่านการศึกษาแนวคิดของรัฐและสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคม พบว่า โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคม แบบรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จำกัดสิทธิของประชาชนให้อยู่นอกขอบเขตของกระบวนการจัดสรรผลประโยชน์ทางการเมือง

การศึกษาเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง จึงเห็นว่า สถาบันการเมือง ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กับโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เป็นเหตุปัจจัยที่

สำคัญของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งปัญหาสังคมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (Chamarek, Saneh, 2000)

ส่วนข้อถกเถียงของสำนักภูมิศาสตร์การเมือง (political geography) หรือสำนักนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม(political ecology) คือความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือกระบวนการทางสังคมที่ประกอบสร้างพื้นที่ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในลักษณะต่างๆ เช่น การสร้างอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ (territorialisation) และผลกระทบที่จะเกิดขึ้น (Zimmerer & Bassett, 2003, p. 3) โดยประเด็นที่สนใจ คือ การกำหนดพื้นที่ อำนาจและการเข้าถึงพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติ ข้อถกเถียงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ และอำนาจ (space and power) โดยเห็นว่าพื้นที่ถูกประกอบสร้างโดยอำนาจ และเป็นทรัพยากรของอำนาจ (Hirst, 2005, p. 3)

สำนักนิเวศวิทยาการเมือง มีพัฒนาการของแนวคิดออกเป็นแนวคิดย่อยๆ หลายแนวคิด แนวคิดหลัก คือ การศึกษาบทบาทของรัฐในการสร้างอาณาเขตต่างๆ (state-centric approach) ต่อมาพัฒนามาเป็นแนวคิดเชิงวิพากษ์ ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของทุนนิยม กับการกำหนดอาณาเขตโดยรัฐ หรือบทบาทของรัฐกับทุนนิยมในการขยายอาณาเขตต่างๆ เพื่อประโยชน์ของรัฐและทุน

อีกแนวคิดหนึ่ง คือ แนวคิดที่เรียกว่า “ภูมิศาสตร์เชิงวัฒนธรรมใหม่” (new cultural geography) ซึ่งเน้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับการประกอบสร้างพื้นที่ หัวใจของแนวคิดนี้ คือ การวิเคราะห์วาทกรรมที่ใช้ในการประกอบสร้างพื้นที่ และผลกระทบที่มีต่อการกระทำต่างๆ ของมนุษย์ และความสัมพันธ์เชิงภูมิศาสตร์ (Cox, 2005, pp. 1-29)

ภายใต้แนวคิดการศึกษาภูมิศาสตร์การเมือง หรือระบบนิเวศวิทยาการเมือง พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เป็นเรื่องของการประกอบสร้างด้วยเทคนิควิทยาการและวาทกรรม หรือชุดของความคิดต่างๆ โดยที่การประกอบสร้างพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อให้สังคมรับรู้ความหมายของพื้นที่นั้นๆ หรือทำให้พื้นที่นั้นๆ สื่อความหมาย (signified) แบบหนึ่งๆ อาจกระทำได้โดยเทคนิควิทยาการต่างๆ เช่น การนำเสนอในรูปของการเขียนเกี่ยวกับพื้นที่นั้นๆ หรือการนำเสนอด้วยภาพ เช่น ภาพเขียน ภาพวาด ภาพยนตร์(ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, น. 172-173) หรือการใช้เทคนิควิทยาการ เช่น แผนที่ หรือการกำหนดอาณาบริเวณ (territorialization) ผ่านการนิยามความหมายของพื้นที่ หรือระบุบทบาท หรือหน้าที่เฉพาะของพื้นที่ เช่น พื้นที่ป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ ฯลฯ เป็นต้น

การกำหนดพื้นที่หนึ่งๆ ในสังคม จึงเป็นเรื่องของอำนาจทางการเมือง (politics of space) หรือการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำในการกำหนดความหมาย รูปแบบ และวิธีการจัดการพื้นที่

การเมืองของพื้นที่ จึงเป็นเรื่องของการสร้างความจริงชุดหนึ่ง หรือองค์ความรู้ชุดหนึ่ง ให้กับพื้นที่ การศึกษาพื้นที่ จึงเป็นการศึกษาพื้นที่ในฐานะที่เป็นที่รวมของอำนาจ และความรู้ เป็นพื้นที่ที่อำนาจได้รับการผลิตขึ้นและใช้อำนาจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อถกเถียงของสำนักนิเวศวิทยาการเมืองในประเทศไทย ซึ่งได้รับความสนใจในบริบทการเมืองไทยในช่วงต้นทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา ในระยะแรก จะเน้นการศึกษาด้านความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจ และสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งส่งผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากร เช่น งานของธงชัย (Thongchai, 1994 อ้างในอนันท์ กาญจนพันธุ์ บรรณาธิการ, 2543) ที่ศึกษากระบวนการสร้างความเป็นรัฐชาติของประเทศไทย ด้วยการนำความรู้สมัยใหม่ ได้แก่ การทำแผนที่เข้ามาแทนที่ความรู้แบบเดิม แผนที่จึงถูกมองว่าเป็นเทคโนโลยีแห่งอำนาจ เพื่อสร้างการรับรู้เรื่องเขตแดน และความมีตัวตนของรัฐชาติ งานของ Vandergeest and Peluso (1995) และ Vandergeest (1996a, 1996b) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการขยายอาณาเขตและกระบวนการสร้างความเป็นรัฐไทย (ยศ สันติสมบัติ ในอนันท์ กาญจนพันธุ์ บรรณาธิการ, 2543 , น.105-106) เป็นต้น

ในระยะต่อมา การศึกษาแนวนี้ ให้ความสนใจกับการศึกษาความเคลื่อนไหวของผู้ที่ ได้รับผลกระทบจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง ในการสร้างและนิยามความหมาย การต่อรองเพื่อสร้างความชอบธรรมของอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร และการศึกษาถึงพลวัตของ ปฏิบัติการต่างๆ ในท้องถิ่น เพื่อตอบโต้กับพลังอำนาจต่างๆ ในสังคม รวมถึงกระบวนการสร้างและ นิยามความหมายของสิทธิประเภทใหม่ๆ ผ่านวาทกรรม หรือการโต้เถียงเชิงอุดมการณ์และ ศีลธรรมในสังคม เช่น งานของ Vandergeest (1993, 1995 b, 1996) Peluso (1996) และ Sturgeon (1998) (อนันท์ กาญจนพันธุ์ บรรณาธิการ, 2543ก) ที่ศึกษาเกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึง ทรัพยากรธรรมชาติ บนฐานคิดว่า “สิทธิ” เป็นปฏิบัติการของความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สามารถ บังคับใช้ให้เป็นไปตามความต้องการได้ ด้วยอำนาจที่หลากหลาย ทั้งจากชุมชน ท้องถิ่น และรัฐ “สิทธิ” จึงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ด้วยการต่อรองอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ขณะที่รัฐได้แสดงอำนาจ ด้วยการขยายอำนาจเข้าไปจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผ่าน รูปแบบการสื่อสารต่างๆ เช่น แผนที่ และนโยบาย ชาวบ้านจะตอบโต้ได้ด้วยการใช้ความทรงจำ และ พิธีกรรม(อนันท์ กาญจนพันธุ์ ในอนันท์ กาญจนพันธุ์ บรรณาธิการ, 2543, น. 59) เช่น งานของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (ศูนย์มานุษยวิทยา, 2547; Pinkaew, 1997 อ้างถึงในสันติฐิตา กาญจน พันธุ์ 2543, น. 259) ที่ชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านอาจจะใช้วิธีตอบโต้แผนที่(counter mapping)ที่รัฐใช้

กำหนดพื้นที่อนุรักษ์ และวาทกรรมป่าอนุรักษ์ของรัฐ ด้วยการนิยามความหมายใหม่ของป่าอนุรักษ์ และป่าใช้สอย โดยโยงกับนัยทางวัฒนธรรม

2.2.4 ข้อถกเถียงว่า เราจะจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างไร

บนฐานคิดว่า วาทกรรมเป็นอำนาจอย่างหนึ่ง (discourse as power) เพราะวาทกรรมจะครอบงำการรับรู้ความจริงในสังคม และทรัพยากรธรรมชาติ หรือพื้นที่ธรรมชาติเป็นวาทกรรมชุดหนึ่ง และวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการทำให้เรารับรู้ปัญหา หรือมีทัศนคติต่อโลก หรือสรรพสิ่งแบบหนึ่งๆ

ข้อถกเถียงสำคัญในประเด็นการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม จึงอยู่ที่โครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหมาะสม ที่จะเป็นพื้นที่ทางการเมือง (political space) เพื่อรองรับการสร้างความรู้ นิยามความหมาย หรือปัญหา นโยบาย หรือทางเลือกนโยบายของตัวแสดงการเมือง/หรือตัวแสดงนโยบายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความแตกต่างและหลากหลาย

โครงสร้างอำนาจและพื้นที่ทางการเมือง (political space) รูปแบบต่างๆ จึงถูกเสนอให้เป็นทางเลือก เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบาย (collective choice) ได้แก่ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกอื่นๆ ในสังคมมีสิทธิทางการเมือง (political right) และมีส่วนร่วมในการเมืองสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ เช่น สิทธิที่จะรับรู้ข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจ สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบาย

ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (deliberative democracy) ที่คำนึงถึงการปรึกษาหารือ (deliberation) เพื่อเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาพร้อมกัน (collective choice) ในทางทฤษฎี กระบวนการนโยบายที่เปิดโอกาสให้มีการปรึกษาหารือ (deliberative governance) เป็นกระบวนการที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของประชาธิปไตย (Steiner & Bachtiger, 2004) แต่คุณลักษณะ หรือรูปแบบการปรึกษาหารือที่มีความชอบธรรมเชิงประชาธิปไตย (form of democracy legitimacy) หรือเป็นคุณลักษณะในอุดมคติของการเมืองแบบปรึกษาหารือ (ideal type of deliberative politics) ยังมีข้อถกเถียงอยู่

Habermas (cited by Ivan, 2003) เห็นว่า การปรึกษาหารือที่มีความชอบธรรมเชิงประชาธิปไตย ต้องมีลักษณะต่างๆ เช่น คนที่ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจ ต้องเข้าร่วมในการปรึกษาหารือ คนที่ได้รับผลกระทบต้องมีโอกาสที่เท่าเทียมกันในการเข้าร่วมปรึกษาหารือในการ

ปรึกษาหารือ ทุกคนต้องสามารถอ้างความน่าเชื่อถือ (validity claim) และตั้งคำถามกับความน่าเชื่อถือที่ผู้อื่นกล่าวอ้าง นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมปรึกษาหารือต้องมีโอกาสที่เท่าเทียมกัน ที่จะตัดสินใจทางเลือกสุดท้าย รวมทั้งต้องสามารถกำหนดวิธีตัดสินใจ กรณีที่ไม่สามารถหาฉันทามติได้ แต่การปรึกษาหารือ ควรเกิดในปริบทสาธารณะ (public sphere) ระหว่างสังคมกับรัฐ โดยที่ประชาชนพยายามที่จะบรรลุความเข้าใจร่วมกัน (common understanding)

Zwart (2003) เห็นว่า การที่จะดูว่ากระบวนการปรึกษาหารือ เป็นประชาธิปไตยหรือไม่ ควรพิจารณาจากมิติต่างๆ ได้แก่ มิติของความเป็นตัวแทน (representation) เพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมและยุติธรรม (fairness and equity) กล่าวคือ ผู้ที่ได้รับผลกระทบต่อการตัดสินใจ ต้องมีโอกาстиเท่าเทียมกันในการแสดงทัศนะ และมีบทบาทต่อการตัดสินใจ ถ้าไม่มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง ต้องเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบภายหลัง มิติของคุณภาพของการปรึกษาหารือ (deliberation) ต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล หรือให้ความสนใจคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ หรือกระตุ้นให้เกิดความสนใจร่วมกัน (share understanding) มิติของการตัดสินใจ (decision) ว่าผลสุดท้ายที่ได้รับจากการตัดสินใจร่วมกัน (collective output) มีลักษณะอย่างไร ประเด็นที่การตัดสินใจนั้นให้ความสนใจจนนำไปสู่ข้อยุติเกี่ยวกับเป้าหมายคืออะไร และมิติของการบริหารนโยบาย (execution) ต้องให้ความสำคัญกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ การติดตามผล และการทบทวนนโยบายร่วมกัน กล่าวคือ คนที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน ต้องรับผิดชอบในการนำการตัดสินใจนั้นไปปฏิบัติ และประเมินผลที่เกิดขึ้น

Healey (Healey et al, 2003) เห็นว่า กระบวนการนโยบายที่เป็นประชาธิปไตย ต้องเริ่มจากการทำให้เกิดกระบวนการประชาธิปไตยของความรู้ (democratization of knowledge) ดังนั้น การที่จะประเมินว่า กระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ นำไปสู่การเสริมสร้างขีดความสามารถเชิงสถาบัน (institutional capacity building) หรือไม่ ต้องพิจารณาจากปัจจัยต่างๆ ได้แก่ 1. การสร้างทรัพยากรความรู้ (knowledge resource) ได้แก่ ความรู้ต่างๆ ที่ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าถึง กรอบอ้างอิงที่ผู้ที่เกี่ยวข้องใช้ในการกำหนดประเด็นปัญหา รวมทั้งความสามารถในการรับรู้ และเรียนรู้ความคิดใหม่ๆ 2. การสร้างทรัพยากรเชิงความสัมพันธ์ (relational resource) ได้แก่ จำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ ลักษณะความร่วมมือของเครือข่าย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และ 3. ขีดความสามารถในการขับเคลื่อนทรัพยากรความรู้ ทรัพยากรความสัมพันธ์ในอนาคต (mobilization capacity)

แต่ในทัศนะของ Dryzek (cited by Hajer & Waggenaar, 2003) ตัวแบบประชาธิปไตยเชิงวาทกรรม (discursive democracy) หรือการถกเถียงในปริบทสาธารณะ

(public sphere) เท่านั้น ที่จะนำไปสู่ ประชาธิปไตยที่จริงแท้(authentic democracy) โดย Dryzek ได้นิยามความหมายของประชาธิปไตยเชิงวาทกรรม ว่าหมายถึง การถกเถียงวาทกรรมนโยบาย โดยหัวใจสำคัญของประชาธิปไตยเชิงวาทกรรม คือ การถกเถียงระหว่างวาทกรรมต่าง ๆ ใน ปริณทลสาธาณะ (contestation across discourse in public sphere) เช่น ขบวนการ ประชาธิปไตยของขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม กรณี กลุ่มเรียกร้องความยุติธรรมด้าน สิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) ที่รวมตัวกันและสร้างเครือข่ายเพื่อถกเถียงและร่วมนิยาม ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า 'ความยุติธรรม' หรือ 'ความไม่ยุติธรรม'

ประชาธิปไตยเชิงวาทกรรม จึงเป็นประชาธิปไตยที่ก้าวข้ามความแตกต่างทาง อุดมลักษณะของปัจเจกชน และนำไปสู่แนวร่วมวาทกรรม(discourse coalition) และเครือข่าย นโยบายที่ขยายพื้นที่ไปมากกว่าอาณาบริเวณรัฐ-ชาติ

ประชาธิปไตยเชิงวาทกรรมในปริณทลสาธาณะ หรือในพื้นที่ประชาสังคม ซึ่งถูก นิยามว่าหมายถึง การชุมนุมทางการเมืองของกลุ่มที่มุ่งที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐ แต่ไม่ต้องการ แสวงหาอำนาจ หรือใช้อำนาจร่วมกับรัฐ มักจะถูกวิจารณ์ว่า เป็นรูปแบบประชาธิปไตยที่เป็นไปไม่ได้ ในทางปฏิบัติ หรือเป็นกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดอำนาจ เนื่องจากไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิง อำนาจหรือนโยบายสาธารณะ แต่ Dryzek เห็นว่าประชาธิปไตยเชิงวาทกรรม หรือการถกเถียงเชิงวาทกรรม สามารถส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และนโยบายสาธารณะในลักษณะต่างๆ เช่น การเคลื่อนไหวของขบวนการผู้หญิง ที่ทำให้เรื่องเพศ หรือความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ไม่ใช่เรื่อง ส่วนตัวอีกต่อไป แต่เป็นปัญหาการเมือง และนำไปสู่การทบทวนนิยามความหมายของสิ่งที่เรียกว่า 'การเมือง'

กรณีบทบาทของ Global Forum ซึ่งเข้าร่วมประชุมกับองค์การสหประชาชาติด้าน สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The UN Conference on Environmental and Development) ในปี ค.ศ.1992 ด้วยการนำเสนอกิจกรรมต่างๆ ขององค์การพัฒนาเอกชนจากทั่วโลก การนำเสนอของ Global Forum ในครั้งนั้น ส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศต่างๆ

Castell (1996) จึงเห็นว่า แหล่งที่มาของอำนาจที่สำคัญ ไม่จำเป็นต้องมาจาก อำนาจจากส่วนกลาง (centralization of power) ที่ถูกผูกขาดโดยรัฐ หรือต้องรอการกระจาย อำนาจจากส่วนกลาง แต่แหล่งที่มาของอำนาจ อาจเกิดขึ้นนอกปริณทลรัฐ โดยมาจากการต่อสู้ ทางวาทกรรม และการสร้างแนวร่วมทางวาทกรรม พลวัตของเครือข่ายต่างๆ จึงเป็นแหล่งที่มา ของอำนาจที่สำคัญ (critical source of power)

ตัวอย่างงานวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่การเมืองแบบมีส่วนร่วม เช่น งานของ Sunberg (2003, cited by Zimmerer & Bassett, 2003) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น ในกระบวนการวางแผนในการจัดการพื้นที่ชีวมณฑลมายา (Maya Biosphere) แบบมีส่วนร่วม ในภาคเหนือของประเทศกัวเตมาลา พบว่า กระบวนการดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่รองรับการถกเถียงเชิงวาทกรรมของผู้เกี่ยวข้อง ที่พยายามแสวงหาหรือครอบครองวาทกรรมที่จะเป็นประโยชน์กับตัวเอง กล่าวคือ ขณะที่ชาวบ้านพยายามแสดงตัวตน และความสัมพันธ์กับธรรมชาติ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่สอดคล้องกับโครงสร้างอำนาจและค่านิยมใหม่ องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ พยายามสร้างวาทกรรมเพื่ออธิบายสาเหตุของปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และสร้างความชอบธรรมให้กับวาทกรรมของตนเอง ว่าเป็นวิธีการคิดที่อยู่บนฐานของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (natural science) ขณะที่ละเลยวิธีคิดแบบอื่นๆ โดยพยายามทำให้เห็นว่า วิทยาศาสตร์ไม่มีความลำเอียง (bias-free) และเป็นกลาง การวิจัยดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า แม้องค์กรพัฒนาเอกชนจะไม่มีอำนาจตามกฎหมาย แต่อำนาจขององค์กรพัฒนาเอกชน เกิดจากอำนาจของวาทกรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (scientific and technology discourse) ที่สามารถกำหนดว่ากลุ่มต่างๆ ในสังคมควรมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างไร การวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่า องค์กรพัฒนาเอกชนในฐานะสถาบันระหว่างประเทศ ที่นำวาระนโยบายสิ่งแวดล้อมโลกมาปฏิบัติ มีอำนาจที่จะสร้างความจริง (truth) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

การวิจัยในประเทศไทย เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวในปริมนณฑลสังคม หรือพื้นที่ประชาสังคม เช่น การรวมตัวกันของเกษตรกรรายย่อยและองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อพัฒนาแนวคิด และทดลองรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเดิมรัฐไม่เคยนับว่าเป็น 'ความรู้' หรือเคยถูกจัดว่าเป็น 'ความรู้ที่ล้ำหลัง' และ 'ไม่เป็นวิทยาศาสตร์' แต่การรวมตัวดังกล่าว ทำให้รัฐยอมรับแผนงาน และมาตรการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน ให้บรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (อนุสรณ์ อุณโณ, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2547, น. 2-3)

กรณีการรวมตัวของชุมชนในป่า เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเอง ภายใต้โครงการเรียนรู้ป่าจากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยหยิบเอากระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาใช้ เพื่อสถาปนาภูมิปัญญา วัฒนธรรม และจารีตประเพณีของชุมชนในป่า ให้ได้รับการยอมรับว่าเป็น 'ความรู้' แบบหนึ่ง และได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับระบบนิเวศ วิถีชีวิต และระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยมุ่งที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนในเมืองให้ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของชุมชนกับป่า

จากการทบทวนแนวคิดและวิธีวิทยาเชิงวิพากษ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การวิจัยเชิงสังคมวิทยาสิ่งแวดล้อม ภายใต้ทฤษฎีต่างๆ ในประเทศไทย มีลักษณะ ดังนี้

1. พื้นที่ของการวิจัย (research site) มักจะจำกัดอยู่ที่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยเฉพาะการศึกษาในพื้นที่ท้องถิ่น ที่ยังขาดการเชื่อมโยงกับพื้นที่ในระดับอื่นๆ เช่น ความเชื่อมโยงระหว่างนโยบายระดับโลก ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น ซึ่งแนวคิดของสำนักนิเวศวิทยา เห็นว่าประเด็นปัญหาที่สำคัญในยุคโลกาภิวัตน์ คือ การปะทะกันระหว่างวาระนโยบายสิ่งแวดล้อมโลก กับวาระนโยบายของท้องถิ่น เช่น วาระนโยบายสิ่งแวดล้อมโลกที่กำหนดให้พื้นที่หนึ่งๆ เป็นพื้นที่ที่ต้องได้รับการคุ้มครองและอนุรักษ์ (protected and conservation) พื้นที่ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่ เช่น ต้องอพยพคนที่เคยอยู่ในพื้นที่ออกไป ทำให้คนในพื้นที่และแนวร่วมต่างๆ ต้องสร้างวาระนโยบายทางเลือก (alternative agenda) เพื่อตอบโต้วาระนโยบายระดับโลก เป็นต้น

2. การวิจัยแนวนิเวศวิทยาที่ผ่านมา มักจะให้ความสนใจกับบทบาทของรัฐ ทุนนิยม หรือความร่วมมือระหว่างรัฐและทุนนิยมในการประกอบสร้างพื้นที่ต่างๆ แต่ในปัจจุบัน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ เป็นตัวแสดงการเมืองที่มีความสำคัญ และมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดวาระนโยบายระดับโลก ที่ส่งผลต่อภาคปฏิบัติการ ทั้งระดับนโยบายระดับชาติ และวิถีชีวิตในท้องถิ่น (Zimmerer & Bassett, 2003, p.50-64 ; MeCarthy, James, 2005)

3. การศึกษาภายใต้แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองที่ผ่านมา ยังเน้นในระดับการประกอบสร้างวาทกรรม แต่ยังขาดความเข้าใจถึงความซับซ้อนในระดับนโยบาย และโครงสร้างระบบกฎหมาย (อานันท์ กาญจนพันธุ์ ในอานันท์ กาญจนพันธุ์ บรรณาธิการ, 2543 , น. 59-60)

การวิจัยนี้จึงเห็นว่า การเมืองและนโยบายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นทั้งพื้นที่การเมืองของความหมาย (politics of meaning) หรือการช่วงชิงการนิยามความหมายของปัญหา นโยบาย และการกำหนดนโยบาย ขณะเดียวกันก็เป็นการเมืองแบบหลายช่วงชั้น (multi-governance or multi layer) (Wilson & Bryant, 1997 cited by Buch-Hansen, 2003, p. 325) เนื่องจากวาระนโยบายระดับโลก ที่ถูกผลิตโดยสถาบัน หรือองค์กรระหว่างประเทศ ส่งผลต่อนโยบายต่างๆ ของประเทศ และการใช้ชีวิตของคนในชนบท

การวิจัยการเมืองและนโยบายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงต้องคำนึงถึงความเชื่อมโยงระหว่างการเมืองและวาระนโยบายระดับโลก การเมืองและนโยบายระดับประเทศ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ขณะเดียวกัน ต้องคำนึงถึง

การเมืองของการต่อสู้เพื่อบริยายความหมายปัญหานโยบาย หรือวาทกรรมนโยบาย (policy discourse) ว่า ปัญหาที่นิยามขึ้น มีอัตลักษณ์นโยบายอย่างไร และมีภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (discursive practice) หรือผลกระทบต่อนโยบาย ภาคปฏิบัติการทางการเมือง หรือนโยบายอย่างไร โดย จะต้องเชื่อมโยงระดับของพื้นที่การเมืองที่หลากหลาย เช่น แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ในฐานะวาทกรรมชุดหนึ่ง ได้สร้างอัตลักษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาขึ้น ชุดหนึ่ง ได้แก่ การพัฒนาที่เน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สูญเปล่า เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้กับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกัน ก็เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโลกด้วย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์, 2545ก, น. 276-291)

จากอัตลักษณ์ของวาทกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้การนิยามปัญหาและการแก้ปัญหา มีลักษณะที่สำคัญ (Hajer, 1995b) คือ เป็นการนิยามปัญหาผ่านการคำนวณต้นทุน และผลตอบแทนด้วยหน่วยทางการเงิน (monetary unit) และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องใช้ความร่วมมือ (collective action) ทั้งจากปัจเจกชน หน่วยงานเอกชน และประเทศต่างๆ ดังนั้น การปกป้องสิ่งแวดล้อม จึงเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ (management problem) โดยหัวใจของวาทกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่คำนึงถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม (ecological modernization)

ภาคปฏิบัติการจริง (discursive practice) ของวาทกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือการที่วาทกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (shift) ของการรับรู้ปัญหาการพัฒนา และการแก้ปัญหาในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. การใช้ความรู้เชิงเทคนิคในการกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อม
2. นักวิทยาศาสตร์และความรู้แบบวิทยาศาสตร์ มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย เช่น ใช้ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ในการพิสูจน์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม
3. ให้ความสำคัญกับการป้องกัน (prevention)
4. ให้ความสนใจกับผลกระทบภายนอก (externality) ที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม หรือบุคคลอื่น ในฐานะต้นทุนทางเศรษฐกิจ (economic cost) จึงจำเป็นต้องอนุรักษ์ หรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ขาดแคลน ด้วยการตีค่าทางเศรษฐกิจให้กับทรัพยากรนั้นๆ (ecological pricing) หรือการนำทรัพยากรนั้นกลับมาใช้ใหม่ หรือคิดค้นนวัตกรรมทางเทคโนโลยีใหม่ๆ
5. มีการเปลี่ยนแปลงทฤษฎีความหมาย ที่กำหนดให้ผู้ก่อปัญหา ต้องรับภาระในการแก้ปัญหา ทำให้การจัดการปัญหาต้องใช้องค์ความรู้เพื่อพิสูจน์ข้อกล่าวหา เช่น ความรู้ทางสถิติ เป็นต้น

6.ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ปัญหา

วาทกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นวาทกรรมที่ได้รับการยอมรับจากประเทศต่างๆ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และนโยบายสาธารณะในประเทศต่างๆ อย่างแพร่หลาย รวมทั้งการเมืองและนโยบายการพัฒนา และนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

กรอบแนวคิดการวิเคราะห์นโยบายเชิงวิพากษ์ ข้อถกเถียงภายใต้แนวคิดของสำนักสังคมนิยมสิ่งแวดล้อม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้เห็นว่า การศึกษาการเมืองและนโยบายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ควรจำกัดอยู่ที่กิจกรรม หรือความเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องอยู่กับรัฐ และอำนาจอธิปไตย ไม่ว่าจะถูกถ่ายโอน หรือกระจายไปอยู่ที่สถาบันการเมืองในระดับใด แต่ต้องครอบคลุมถึงผลกระทบของการทำงานระหว่างอำนาจกับความรู้ (micro power or power/knowledge relation) และบทบาทของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ (non-state actor)

การวิจัยนี้ จึงเลือกกรณีพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ เพื่อศึกษาการทำงานระหว่างอำนาจและความรู้ ในการประกอบสร้างพื้นที่ธรรมชาติ และนิยามปัญหาให้เป็นวาระนโยบายสิ่งแวดล้อมโลก โดยสถาบันที่ไม่ใช่รัฐ ที่นำไปสู่โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบข้ามชาติ โดยเลือกใช้การวิเคราะห์บริบทสังคมและตีความวาทกรรม (Interpretive Structuralism) เพื่อศึกษาการประกอบสร้างวาทกรรมและวาระนโยบายพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) เพื่อวิพากษ์ผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการเมืองไทย เมื่อประเทศไทยลงนามเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ